

ՀԱՎԱՍՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՆՎԱԿԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔ

Մրցակցային միջավայրի կառուցումն այն հիմնական ուղիներից մեկն է, որով պետությունը կարողանում է բարձրացնել երկրի բարեկեցությունը: Տվյալ ոլորտում պետությունը պետք է հետամուտ լինի ինչպես ազատ մրցակցության գոյության համար անհրաժեշտ միջավայրի ստեղծմանը, այնպես էլ պատժի այն գործողություններին, որոնք վնաս են հասցնում տնտեսությանը:

Այդ իսկ պատճառով պետությունը հակաիրավական է համարում այն գործարքները, որոնք հանգեցնում են մրցակցության սահմանափակմանը, կանխմանը կամ արգելմանը: Մասնավորապես, ըստ «Տնտեսական մրցակցության մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի² (այսուհետ նաև «Օրենք») 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ հակամրցակցային համաձայնություններ են համարվում տնտեսվարող սուբյեկտների միջև կնքված այն գործարքները, նրանց համաձայնությունները, ուղղակի կամ անուղղակի համաձայնեցված գործողությունները կամ վարքագիծը, տնտեսվարող սուբյեկտների միավորումների ընդունած որոշումները, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի հանգեցնում են կամ կարող են հանգեցնել մրցակցության սահմանափակմանը, կանխմանը կամ արգելմանը:

Որպես հակամրցակցային համաձայնության կայացման եղանակ՝ Օրենքը առաջին հերթին առանձնացնում է «գործարք»-ը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի³ 436 հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է՝ «Պայմանագրերի նկատմամբ կիրառվում են սույն օրենսգրքի 18 գլխում նախատեսված երկկողմ և բազմակողմ գործարքների մասին կանոնները»: Հակամրցակցային համաձայնությունը ենթադրում է, որ դրան մասնակցում է երկու է ավելի սուբ-

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. ղեկավար՝ իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Տ.Կ. Բարսեղյան:

² Տե՛ս ՀՀՊՏ 2000.12.15/30(128) «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք № ՀՕ-112

³ Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50) Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք

յեկտ: Ուստի Օրենքի 5-րդ հոդվածում օգտագործվող տնտեսվարող սուբյեկտների միջև կնքված «գործարք» հասկացությունը պետք է մեկնաբանել որպես պայմանագիր:

Հակամրցակցային համաձայնություն կայացնելու համար քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը քննարկելիս առաջին հերթին անհրաժեշտ է հղում կատարել քաղաքացիական իրավունքի այնպիսի հիմնարար սկզբունքին, ինչպիսին պայմանագրի ազատությունն է:

Պետք է հաշվի առնել, որ շուկայական տնտեսության պայմաններում պայմանագրի ազատության սկզբունքը կենսական նշանակություն ունի: Այնպիսի տնտեսական համակարգերում, որտեղ հարաբերությունները կառուցվում են կողմերի միջև արժեքների համարժեք փոխանակման վրա, առանց պայմանագրի ազատության սկզբունքի անհնար է պատկերացնել շուկայական հարաբերությունների զարգացումը:¹

Պայմանագրի ազատությունը ենթադրում է պայանագրային հարաբերությունների մեջ մտնելու ազատություն, պայմանագրի տեսակը ընտրելու ազատություն, պայմանագրի պայմանները ընտրելու ազատություն:² Սակայն պայմանագրի ազատությունը չի կարող լինել բացարձակ. պայմանագրի ազատության սկզբունքի սահմանափակումները անխուսափելի են:³

Այդ իսկ պատճառով հենց Քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսվում է, որ պայմանագիրը չի կարող հակասել այն կնքելու պահին առկա իմպերատիվ նորմերին: Պայմանագրի ազատության այսպիսի սահմանափակումները կարող են կիրառվել ինչպես պայմանագրի թույլ կողմի կամ պարտատիրոջ իրավունքների պաշտպանության, այնպես էլ ողջ հասարակության և հասարակության

---

¹ Տե՛ս Ершов Ю. Л. Принцип свободы договора и его реализация в гражданском праве Российской Федерации, дисс. ... к.ю.н., Екатеринбург, 2001թ., էջեր 27-28:

² Տե՛ս Բարսեղյան Տ. Կ. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, առաջին մաս, երրորդ հրատարակություն, ԵՊՀ հրատ., 2006, էջեր 429-430:

³ Տե՛ս Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав, Москва, Статут, 2000, էջ 22:

շահերը խտացված ձևով ներկայացնող պետության պաշտպանության համար:¹

Պայմանագրի ազատության սկզբունքի սահմանափակումները ի թիվս այլոց կարող են դրսևորվել պայմանագրում որոշակի պայմաններ ներառելու արգելքի ձևով:² Այնպիսի պայմանագրի կնքումը, որը կարող է համարվել հակամրցակցային համաձայնություն, պետք է դիտարկել որպես պայմանագիր, որը պարունակում է օրենքին հակասող դրույթներ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը այն գործարքների համար, որոնք հանդիսանում են օրենքին հակասող, սահմանում է հետևյալ կարգավորումը՝ *Օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջներին չհամապատասխանող գործարքն անվավեր է, եթե օրենքը չի սահմանում, որ նման գործարքն առոչինչ է կամ չի նախատեսում խախտման այլ հետևանքներ:*

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը իր մի շարք որոշումներում³ կիրառել է այն մոտեցումը, որ եթե գործարքը չի կարող գնահատվել որպես առոչինչ, այն վիճահարույց է: Ուստի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 305-րդ հոդվածով նախատեսված է գործարքների այսպես կոչված «վիճահարույցության» կանխավարկած, ըստ որի գործարքը համարվում է վիճահարույց այնքան ժամանակ, քանի դեռ օրենքով այլ հետևանք նախատեսված չէ:

Հակամրցակցային համաձայնության կայացման համար գործարքի առոչնչություն նախատեսված չէ, ուստի կարելի է պնդել, որ հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող պայմանագիրը պետք է դիտարկել որպես վիճահարույց գործարք:

Պետք է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը տվյալ հարցում բավականին յուրօրինակ մոտեցում է դրսևորել: Բանն այն է, որ միջազգային պրակտիկայում առավել մեծ կիրառում է գտել «առոչնչության կանխավարկածը», ըստ որի օրենքին հակասող գոր-

---

¹ Տե՛ս Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право, книга первая, Издание второе, Статут, Москва, 2007, էջ 159:

² Տե՛ս Танага А. Н. Принцип свободы договора в гражданском праве России, дисс. ... к.ю.н., Краснодар, 2001թ. էջ 103:

³ Տե՛ս Քաղաքացիական գործ թիվ 3-1628(ՎԴ):

ծարքը համարվում է առեչինչ, քանի դեռ օրենքով այլ հետևանք նախատեսված չէ: Մասնավորապես, Սերգեևան նշում է, որ ըստ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ օրենքին հակասող բոլոր գործարքները ընդհանուր կանոնի համաձայն համարվում են առեչինչ, իսկ վիճահարույց միայն օրենքով ուղղակի նախատեսված դեպքերում¹, էնեկցեռուսը նշում է, որ Չերմանիայի քաղաքացիական կանոնագրքի համաձայն՝ գործարքը առեչինչ է, եթե պարունակում է օրենքին հակասող բովանդակություն², Ֆրանսիայի քաղաքացիական իրավունքին նվիրված աշխատությունում Մորանդիերը նույնպես նշում է, որ գործարքի ոչ թույլատրելի հիմքը բերում է բացարձակ անվավերության,³ այսինքն՝ առեչնչության:

Առեչնչության և վիճահարույցության տարբերակումը մեծ պրակտիկ նշանակություն ունի: Մենք պնդում ենք, որ օրենքին հակասող գործարքի, այդ թվում և հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող գործարքի «վիճահարույցության կանխավարկածը» բավականին մեծ բարդություններ է ստեղծում ինչպես Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի, այնպես էլ այն անձանց համար, ովքեր ցանկանում են հակամրցակցային համաձայնություն կայացնելու հետևանքով իրենց պատճառված վնասների հատուցման պահանջ ներկայացնել: Բարդություններ կարող են ծագել գործարքի իրավական ուժի և պահանջ ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակի հիմնախնդիրներից ելնելով: Քննարկենք դրանք առանձին-առանձին:

Գործարքի իրավական ուժի վերաբերյալ. Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303 հոդվածի՝ Գործարքն անվավեր է սույն օրենսգրքով սահմանված հիմքերով դատարանի կողմից այն այդպիսին ճանաչելու ուժով (վիճահարույց գործարք) կամ անկախ նման ճանաչումից (առեչինչ գործարք):

¹ St´u Гражданское право, под ред. Сергеева А. П., Толстого Ю. К., Том 1, Проспект, Москва, 2005թ., էջ 310

² St´u Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права, полутом 1, Издательство иностранной литературы, Москва, 1950թ., էջ 118

³ St´u Морандьер Л. Гражданское право Франции, том 2, Издательство иностранной литературы, Москва, 1960թ., էջ 280

Տեսական գրականության մեջ բազմաթիվ են անվավեր գործարքների՝ նշված բաժանման վերաբերյալ արտահայտած կարծիքները: Մասնավորապես, Ռաբինովիչը նշում է, որ անվավեր գործարքների բաժանումը առջինից և վիճահարույցի արդարացված է, այն ճշգրիտ փոխանցում է տարբեր տեսակի անվավեր գործարքների բնույթը. մի դեպքում գործարքն անվավեր է ինքնին, մյուս դեպքում այն պետք է այդպիսին ճանաչվի դատարանի կողմից:¹ Այսինքն, ամեն դեպքում վիճահարույց գործարքը պետք է ճանաչել իրավաչափ, քանի դեռ այդ գործարքի վերաբերյալ դատարանը վճիռ չի կայացրել:² Ուստի, եթե որևէ գործարքի համար նախատեսված է, որ օրենքին հակասելու դեպքում այն կհամարվի վիճահարույց, պետք է ի նկատի ունենալ, որ այն կայացման պահից շարունակում է դիտարկվել որպես գոյություն ունեցող և բերում է այն հետևանքների, որոնց ուղղված է:³ Այսինքն, քանի դեռ առկա չէ դատարանի վճիռ, որը սլյալ գործարքը կճանաչի անվավեր, վիճահարույց գործարքը համարվում է պայմանական իրավաչափ:⁴

Ի տարբերություն դրան, առջնությունը այլ հետևանքներ է բերում: Մասնավորապես, առջնությունը ի հայտ է գալիս ipso jure. եթե վիճահարույց գործարքի անվավեր ճանաչման համար դատական ակտը հանդիսանում է անհրաժեշտ պայման, ապա առջինից գործարքի դեպքում յուրաքանչյուր շահագրգիռ անձ կարող է այն չընդունել և վերաբերվել նրան որպես գոյություն չունեցող:⁵ Առջինից ակտը կարող է մերժվել ցանկացած անձի կողմից, ում առկա է պահանջ նշված ակտով:⁶

Այսպիսով, եթե տնտեսվարող սուբյեկտները հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող գործարք կնքեն, առանց այդ

---

¹ St´u Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия, Издательство Ленинградского университета, Ленинград, 1960թ., էջ 14

² St´u Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия, Издательство Ленинградского университета, Ленинград, 1960թ., էջ 16

³ St´u Тузов Д.О. Теория недействительности сделок: опыт российского права в контексте европейской правовой традиции. М., 2007. էջ. 155

⁴ St´u Ульянов И. А. Влияние законодательства о защите конкуренции на гражданско-правовые сделки, дисс. ... к.ю.н., Москва, 2010թ., էջ 44

⁵ St´u Тузов Д. О Иски связанные с недействительность- сделок: теоретический очерк, «Пеленг», Томск, 1998թ., էջ 15

⁶ St´u Победоносцев К. П. Курс Гражданского права, ч. 3, «Статут», Москва, 2003թ., էջ 36

գործարքն անվավեր ճանաչելու մասին համապատասխան վճռի, այդ սուբյեկտները չեն կարող ենթարկվել պատասխանատվության, քանի որ կբացակայի գործունեության հակաիրավականությունը որպես պատասխանատվության կիրառման անհրաժեշտ պայման: Հետևաբար լիազոր մարմինը պատասխանատվություն կիրառելու համար պետք է հայց ներկայացնի դատարան պայմանագիրը անվավեր ճանաչելու պահանջով, որից հետո միայն հնարավոր կլինի փաստել հակաիրավական վարքագծի առկայությունը և հիմնվելով դրա վրա՝ պատասխանատվության կիրառումը: Այսպիսի վիճակը, իհարկե, անհարկի ծանրաբեռնում է լիազոր մարմինին: Օրենքին հակասող գործարքի առոչնչության կանխավարկածի կիրառման դեպքում պետական մարմինը ստիպված չէր լինի դիմել դատարան, քանի որ առոչինչ գործարքը անվավեր է անկախ դատարանի կողմից այդպիսին ճանաչվելուց:

Հայց ներկայացնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների վերաբերյալ. Օրենքին հակասող գործարքի վիճահարույցության կանխավարկածը հանգեցնում է ևս մեկ հետևության:

Ինչպես նշվեց, քանի դեռ վիճահարույց գործարքը չի ճանաչվել անվավեր, այն համարվում է պայմանական իրավաչափ: Այս դեպքում, եթե անձն ուզում է պահանջել վնասների հատուցում հակամրցակցային համաձայնություն կայացնելու հետևանքով իրեն պատճառված վնասների համար, պետք է առաջին հերթին վիճահարույց գործարքի անվավերության պահանջ ներկայացնի:

Սակայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված են սուբյեկտների տարբեր կազմեր վիճահարույց գործարքն անվավեր ճանաչելու և առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքների պահանջներ ներկայացնելու համար: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303 հոդվածը սահմանում է, որ վիճահարույց գործարքն անվավեր ճանաչելու պահանջը կարող են ներկայացնել օրենսգրքում նշված անձինք, իսկ առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման մասին պահանջ կարող է ներկայացնել ցանկացած շահագրգիռ անձ:

Այսինքն, վիճահարույց գործարքն անվավեր ճանաչելու պահանջ ներկայացնելու համար անձը պետք է նշված իրավունքով օժտված լինի հենց օրենսգրքով: Քաղաքացիական օրենսգիրքը

որևէ անձի իրավունք չի տալիս գործարքն օրենքին հակասելու հիմքով հայց ներկայացնել դատարան: Միայն Օրենքի 19-րդ հոդվածը Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովին իրավունք է վերապահում դիմելու դատարան տնտեսվարող սուբյեկտների՝ օրենքի խախտմամբ կնքված պայմանագրերը լրիվ կամ մասնակի անվավեր ճանաչելու պահանջով:

Արդյունքում որևէ անձի վերապահված չէ հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող գործարքն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ պահանջ ներկայացնելու իրավունք: Այսինքն, նշված անձանց իրավունքների պաշտպանությունը դրվում է պետական լիազոր մարմնից ամբողջական կախվածության մեջ:

Ուստի հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող գործարքի որպես հետևանք առաջնություն նախատեսելը հանրավորություն կտա պաշտպանել առավել լայն շրջանակի անձանց իրավունքները:¹

Բացի այդ՝ տեսական գրականության մեջ հաճախ է նշվել, որ պետությունը այս կամ այն գործարքը առաջինչ կամ վիճահարույց դասելու դեպքում հաշվի է առնում այն շահերը, որոնց նա վնասում է: Եթե գործարքը վնասում է հանրային շահը, այն պետք է առաջինչ լինի, եթե մասնավոր՝ վիճահարույց:² Այս տեսակետից նույնպես արդարացի է հակամրցակցային համաձայնություն հանդիսացող գործարքի համար որպես հետևանք առաջնություն նախատեսելը, քանի որ այսպիսի գործարքը վնաս է հասցնում ամբողջ մրցակցային իրավիճակին:

Arsen Tavadyan

PhD Student of Chair of Civil Law, YSU

ANTICOMPETITIVE AGREEMENT AS AN INVALID TRANSACTION

The article covers anticompetitive agreements within the scope of the principle of freedom of contract. The author states that the anticompetitive agreement, if made in the form of a contract, shall be considered as a transaction contradicting the law.

---

¹ Ст'у Ульянов И. А. Влияние законодательства о защите конкуренции на гражданско-правовые сделки, дисс. ... к.ю.н., Москва, 2010թ., էջ 38

² Ст'у Ульянов И. А. Влияние законодательства о защите конкуренции на гражданско-правовые сделки, дисс. ... к.ю.н., Москва, 2010թ., էջ 37

For such transactions the Armenian legislative body has determined a “presumption of controversy”. Such regulation is subject to criticism.

Bringing examples of disputable circumstances, which may appear as a result of applying “presumption of controversy”, and based on the foreign practice the author suggests determining the voidness as an outcome of adoption of anticompetitive agreement.

Арсен Тавадян

Аспирант кафедры гражданского права ЕГУ

АНТИКОНКУРЕНТНОЕ СОГЛАШЕНИЕ КАК НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНАЯ СДЕЛКА

В статье анализируются антиконкурентные соглашения в рамках принципа свободы договора. Автор отмечает, что антиконкурентные соглашения, если последние были совершены в виде договора, должны рассматриваться как сделки, противоречащие закону.

Армянский законодатель для таких сделок установил “принцип оспоримости”, что подвергается критике.

Приводя примеры спорных ситуаций, которые могут возникнуть при наличии “принципа оспоримости”, также основываясь на зарубежном опыте, автор предлагает установить ничтожность как следствие совершения антиконкурентного соглашения.

Բանալի բառեր՝ գործարք, մրցակցություն, հակամրցակցային համաձայնություն, մենաշնորհ, պայմանագիր

Keywords: contract, competition, anticompetitive agreement, monopoly, agreement

Ключевые слова: сделка, конкуренция, антиконкурентное соглашение, монополия, договор